

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
 OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVASIYALAR VAZIRLIGI
 NAMANGAN MUHANDISLIK-QURILISH INSTITUTI

NamMqi

Ro'yatga olindi: **0'quv-usuliy boshqaruv**
 2024 y. " " № 247
 «**FAYOZ**» **2024** y. **FAOVIYATI XAVFSIZLIGI** fanining

ISHCHI DASTURI

Bilim sohasi: 300 000 - Ishlab chiqarish va texnik soha
 Ta'lim sohasi: 340 000 - Arxitektura va qurilish
 Ta'lim yo'nalishi: 5340200 - Bimolar va inshootlar qurilishi(sanoat va fuqaro binolari)

Semestr	Ma'ruza	Mashg'ulot tarkibi			Nazorat turi	Jami o'quv soati
		Amaliy mashg'ulot	Labo-ratoriya ishlari	Seminar mashg'uloti		
10(BIQ)	4	6	-	-	44	+
Sirtqi bo'lim						54

Ushbu fanning ishchi dasturi, TD TU da ishlab chiqilgilib 2020 yil 27 avgustda tasdiqlangan va 2020 yil 30 oktyabrda OO'MTV da ro'yxatga olingan fan dasturiga muvofiq ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:

Sh. Mamadaliyev – NamMQL, Mehnat muhofazasi va ekologiya kafedrasida katta o'qituvchisi.

Taqrizchi:

Z. Turaev – NamMQL, Kimyoviy texnologiya kafedrasida professori, t.f.d.

Fanning ishchi o'quv dasturi Mehnat muhofazasi va ekologiya kafedrasining 2024 yil «   » dagi «   » -son yig'itishida muhokamadan o'tgan va fakultet kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri: **Sh. Raxmonov**

Fanning ishchi o'quv dasturi Energetika va mehnat muhofazasi fakultetining kengashida muhokamadan o'tgan va foydalanishga tavsiya etilgan.
(2024 yil «   » dagi «   » -sonli bayonoma).

Fakultet kengashi raisi: **R. Soliyev**

KELISHILDI:

Mutaxassislik kafedrasida:

Kafedra nomi

№ 2020

Kafedra mudiri (f. sh.)

O'quv-uslubiy boshqarma boshlig'i:

T. Jurayev

Namangan muhandislik-qurilish instituti o'quv-uslubiy kengashida ko'rib chiqilgan va foydalanishga tavsiya qilingan. «   » 2024 y. dagi   sonli majlis bayoni. (- son bilan ro'yxatga olingan).

Kirish

Oliy ta'lim muassasalarida muhandislik yo'nalishlaridagi ta'lim sohasi mutaxassislarini tayyorlash uchun «Hayot faoliyati xavfsizligi» fan sifatida kiritilgan. Mazkur fan bo'yicha o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasi Davlat ta'lim standartlari va malaka talablaridan bakalavr tayyorlash mazmuni va saviyasini majburiy minimumiga bo'lgan talablarga muvofiq tuzilgan. Ma'lumki, hozirgi fan taraqqiyoti, texnika va umumiy holda qurilish tarmoqlarining rivoji ishlab chiqarishni rivojlantirishda muhim hisoblanadi. Shulardan kelib chiqib, qurilish yo'nalishidagi bakalavriatura talabalariga sohada xavfsizlikni ta'minlash, uchun Hayot faoliyati xavfsizligi fanini o'qitish muhim hisoblanadi.

Fanning barcha o'quv mashg'ulotlari turlarida sohani egallash, mehnat muhofazasi, xavfsizlik texnikasi, korxonalarda mehnat muhofazasini tashkil etish, ishlab chiqarish sanitariyasi va mehnat gigiena, mehnat to'g'risidagi qonunchilik, texnika xavfsizligini o'rgatish, mehnatni to'g'ri tashkil etish, xavfli va zararli omillar, ularning inson organizmiga ta'siri kabi masalalar muhokama qilinadi. Bu mavzular yoshlarga jarohatlanish va kasb kasalliklari sabablari, ularning xavfli va zararli oqibatlari, inson hayoti va salomatligini saqlab qolishga qaratilgan chora – tadbirlar, xavfsiz va zararli sharoitsiz ishlarni tashkil etish usullarini tushuntirishda muhim hisoblanadi. Buning ma'nosiga yetadigan bakalavr kadrlar, albatta, kelgusida ishlab chiqarish korxonalarida mehnat muhofazasi muhandisi yoki shu mutaxassislik bo'yicha kadr bo'lib ishlashi mumkin. Chunki hozirgi vaziyatda xavfsiz hayotni ta'minlash masalalari eng dolzarb muammolardan hisoblanadi.

Ushbu maqsadga erishish uchun fan talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, mehnat huquqini ta'minlashning uslubiy yondashuv hamda ilmiy dunyoqarashini shakllantirish asosida hayot faoliyati va xavfsizligi, mehnat muhofazasi texnika xavfsizligini amalda qo'llay oladigan muhandislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

1. Fanning maqsadi va vazifalari

«Hayot faoliyati xavfsizligi» fanini o'qitishdan maqsad talabalarini qurilish sohasida mehnat muhofazasiga doir ishlarni amalga oshira oladigan muhandis bo'lishlarida boshlang'ich bilimlarga ega qilishdan iborat.

Fanning vazifasi ishlab chiqarish jarayonlarida yuzaga keladigan zararli va xavfli omillar, ularga qarshi kurashish, inson faoliyati davomida unga salbiy ta'sir etuvchi omillar, ularga qarshi kurash choralarini, O'zbekiston Respublikasida sanoat korxonalarining ishchi va xodimlari kasb kasalliklari va jarohatlanish olishlari oldini olish, jarohat olgan insonlarga birlamchi tibbiy yordam ko'rsatish va boshqa muhim vazifalarni bajara oladigan kasbiy malakaga o'rgatishdan iboratdir.

2. Fanni o'qitish jarayonini tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

Fanni o'quv ma'ruza, amaliy mashg'ulot turlarida auditoriyada nazariy va amaliy mashg'ulotlar ko'rinishida tashkil etish mo'ljallangan. Bunda asosan guruh talabalariga oldindan rejalashtirilgan mashg'ulot mavzulari taqdim etilishi ko'zda tutilgan.

Hayot faoliyati xavfsizligi fanini o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, pedagogik va axborot - kommunikatsiya texnologiyalari qo'llanilishi tavsiya etiladi;

- **Hayot faoliyati xavfsizligi** fanining nazariy bo'limiga tegishli ma'ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida prezentatsion va elektron - didaktik texnologiyalardan foydalanish;

- **Hayot faoliyati xavfsizligi fani** mavzularida o'tkaziladigan amaliy mashg'ulotlarda aqliy hujum, guruhli fikrlash pedagogik texnologiyalardan foydalanish;

- **Mehnat muhofazasi texnika xavfsizligini** o'rganish, ularning asosiy parametrlarini va elementlarini aniqlash mavzularida o'tkaziladigan amaliy mashg'ulotlarida kichik guruhlar musobaqalari, guruhli fikrlash pedagogik texnologiyalarni qo'llash nazarda tutiladi.

3. Fan bo'yicha talabalar bilimiga, malaka va ko'nikmasiga qo'yiladigan talablar

Fan bo'yicha talabalar bilim, ko'nikma va malakalariga quyidagi talablar qo'yiladi.

- mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligini;
- ishlab chiqarish faoliyatini tashkil qilish va ularni o'rganish;
- ishlab chiqarish jarayonlarida xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish;
- zararlangan shikastlanish o'choqlaridagi fuqarolarni qutqarish va tiklov ishlarini o'tkazish;
- turli xavflarga qarshi xavfsizlik choralarini ko'rish;
- ishlab chiqarish sanitariyasi va mehnat gigienasi, qulay mehnat sharoitlari to'g'risida tasavvurga ega bo'lishi.
- xavfsiz mehnat sharoitini ta'minlash sohasida qabul qilingan qonun hujjatlari va boshqa meyoriy-huquqiy hujjatlarining asosiy talablarini;
- xavfli va zararli ishlab chiqarish omillarining yuzaga kelishining oldini olish usullarini;
- ishlab chiqarishda mikroqilimning gigienik me'yorlarini tashkil etishni bilishi va ulardan foydalana olishi;
- ishlab chiqarish tarmoqlarida xavfsiz ish sharoitini tashkil etishni;
- korxonada faoliyati davomida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan favqulodda vaziyatlar turlari, ularning kelib chiqish sabablari, oqibatlarini tahlil qilish usullari;
- korxonada faoliyati davomida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan favqulodda vaziyatlarda insonlar va moddiy boyliklarni saqlash va qutqarish vositalarini ishlatish ko'nikmalariga ega bo'lib, yuqoridagilarni ishchi va xodimlarga tushuntirish ishlarini o'rganishi kerak.

Qo'yilgan vazifalar o'qish jarayonida talabalar bilimiga ma'ruza va seminarlarda faol ishtiroki hamda o'qituvchi kuzatuvda mustaqil ta'lim olishi bilan amalga oshiriladi.

4. Fanning boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi

"Hayot faoliyati xavfsizligi" fani umumkasbiy fanlar blokidan o'rin olgan bo'lib, 10-semestrda o'qitiladi. Dasturni amalga oshirish uchun o'quv rejasidagi mavjud matematika va tabiiy (oliy matematika, fizika, kimyo, chizmachilik, informatika va axborot texnologiyalari, ekologiya), ijtimoiy fanlardan - falsafa, tarix, iqtisod kabi bir qator fanlardan etarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish talab etiladi.

Fanni o'qitish talabalarining o'quv rejasiga kiritilgan matematik, tabiiy hamda umumkasbiy va ixtisoslik fanlariga tayangan holda olib boriladi.

5. Fanning ilm-fan va ishlab chiqarishdagi o'rni

Hozirgi vaqtda respublikamizda sanoat va korxonalarda ishchilar salomatligini saqlash, ularni mehnat qonunchiligi asosida boshqarish asosiy masalalaridan biri deb hisoblanadi. SHu bois ushbu fanni talabalarga o'qitish, o'rgatishni tashkil qilish kabi masalalar ishlab chiqarish uchun juda muhimdir. Shuning uchun ushbu fan muhandislik fani hisoblanib, ishlab chiqarish texnologik tizimlarining ajralmas bo'g'inidir. Bu ishlab chiqarishning taraqqiy etishida, har bir sanoat ishlab chiqarishida muhim o'rin egallaydi. Buning asosiy sababi fan taraqqiyoti amaliy natijalarga asoslanishida ishlab chiqarishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan zararli va xavfli omillar sababli ishchilarning salomatliklari buzilishiga olib kelishi natijasida yuzaga keladigan iqtisodiy va ijtimoiy zararlardan iborat. Shuning uchun ham hozirgi har bir muhandisga, har bir ishchiga mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi to'g'risidagi bilim berilishi muhim sanaladi. Aynan Hayot faoliyati va xavfsizligi fani o'sha masalani ko'radi.

6. Fanni o'qitishda foydalaniladigan zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

Talabalar "Hayot faoliyati xavfsizligi" fanini o'zlashtirishlari uchun o'qitishning ilg'or va zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi informatsion-pedagogik texnologiyalarni tadbiq qilish muhim ahamiyatga ega. Fanni o'zlashtirishda darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalar, ma'ruza matnlari, tarqatma materiallar, elektron materiallar va ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalaniladi. Sharoitdan kelib chiqqan hollarda Onlayn dars shakllaridan foydalanish yo'lga qo'yiladi.

O'quv jarayoni bilan bog'liq ta'lim sifatini belgilovchi holatlar quyidagilar: yuqori ilmiy-pedagogik darajada dars berish, muammoli ma'ruzalar o'qish, darslarni savol-javob tarzida qiziqarli tashkil qilish, ilg'or pedagogik texnologiyalardan va mul'timedia vositalaridan foydalanish, tinglovchilarni undaydigan, o'yantiradigan muammolarni ular oldiga qo'yish, talabchilik, tinglovchilar bilan individual ishlash, yerkin muloqot yuritishga, ilmiy izlanishga jalb qilish.

"Hayot faoliyati xavfsizligi" kursini loyihalashtirishda quyidagi asosiy konseptual yondoshuvlardan foydalaniladi:

Shaxsaga yo'naltirilgan ta'lim. Bu ta'lim o'z mohiyatiga ko'ra ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarini to'laqonli rivojlanishlarini ko'zda tutadi. Bu yesa ta'limni loyihalashtirilayotganda, albatta, ma'lum bir ta'lim oluvchining shaxsini yemas, avvalo, kelgusidagi mutaxassislik faoliyati bilan bog'liq o'qish maqsadlaridan kelib chiqqan holda yondoshilishni nazarda tutadi.

Tizimli yondoshuv. Ta'lim texnologiyasi tizimning barcha belgilarini o'zida mujassam yetmogi lozim: jarayonning mantiqiyli, uning barcha bo'g'inlarining aniq ketma-ketlik asosida o'zaro bog'langanligi, yaxlitligi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondoshuv. Shaxsning jarayonli sifatlarini shakllantirishga, ta'lim oluvchining faoliyatni faollashtirish va intensivlashtirish, o'quv jarayonida uning barcha qobiliyati va imkoniyatlari, tashabbuskorligini ochishga yo'naltirilgan ta'limni ifodalaydi.

Dialogik yondoshuv. Bu yondoshuv o'quv munosabatlarini yaratish zaruriyatini bildiradi. Uning natijasida shaxsning o'z-o'zini faollashtirishi va o'z-o'zini ko'rsata olishi kabi ijodiy faoliyati kuchayadi.

Hamkorlikdagi ta'limni tashkil yetish. Demokratik, tenglik, ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi faoliyat mazmunini shakllantirishda va yerishilgan natijalarni baholashda birgalikda ishtirok etishga yo'tibormi qarotish zarurligini bildiradi.

Muammoli ta'lim. Ta'lim mazmunini muammoli tarzda taqdim qilish orqali ta'lim oluvchi faoliyatini aktivlashtirish usullaridan biri. Bunda ilmiy bilimni ob'ektiv qarama-qarshiligi va uni hal yetish usullarini dialektik mushohadani shakllantirish va rivojlantirishni, amaliy faoliyatga ulami ijodiy tarzda qo'llashning mustaqil ijodiy faoliyati ta'minlanadi.

Axborotni taqdim qilishning zamonaviy vositalari va usullarini qo'llash - yangi kompyuter va axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga qo'llash. Belgilangan tatibda, zurrur bo'lganda onlayn dars mashg'ulotlarini amalga oshirish.

O'qitishning usullari va texnikasi. Ma'ruza (kirish, mavzuga oid, vizuallashtirish), muammoli ta'lim, keys-stadi, pinbord, paradoks va loyihalash usullari, seminar mashg'ulotlari aniq hisoblash ishlari va amaldagi ko'rgazmalilik prinsipi asosida olib boriladi.

O'qitishni tashkil yetish shakllari: dialog(ikki kishi muloqoti), polilog(ko'pchilik muloqoti), muloqot hamkorlik va o'zaro o'rganishga asoslangan frontal, jamoa va guruh.

O'qitish vositalari: o'qitishning an'anaviy shakllari (darslik, ma'ruza matni) bilan bir qatorda - kompyuter va axborot texnologiyalari, rangli plakatlari.

Kommunikatsiya usullari: tinglovchilar bilan operativ teskari aloqaga asoslangan bevosita o'zaro munosabatlar.

Teskari aloqa usullari va vositalari: kuzatish, bits-so'rov, oraliq, joriy va yakunlovchi nazorat natijalarini tahlili asosida o'qitish diagnostikasi.

Boshqarish usullari va vositalari: o'quv mashg'ulotlari rejalashtirish, qo'yilgan maqsadga texnologik karta ko'rinishidagi o'quv mashg'ulotlarini rejalashtirish, qo'yilgan maqsadga yerlashda o'qituvchi va tinglovchining birgalikdagi harakati, nafaqat auditoriya mashg'ulotlari, balki auditoriyadan tashqari mustaqil ishlarning nazorati.

Monitoring va baholash: o'quv mashg'ulotida ham butun kurs davomida ham o'qitishning natijalarini rejali tarzda kuzatib borish. Kurs oxirida test topshiriqlari yoki yozma ish variantlari yordamida tinglovchilarning bilimlari baholanadi.

"Hayot faoliyati va xavfsizligi" fanini o'qitish jarayonida kompyuter texnologiyasidan, "Excel" elektron jadvallar dasturlaridan foydalaniladi. Ayrim mavzular bo'yicha talabalar bilimni baholash test asosida va kompyuter yordamida bajarilishi mumkin. "Internet" tarmog'idagi rasmiy iqtisodiy ko'rsatkichlaridan foydalaniladi, tarqatma materiallar tayyorlanadi, test tizimi hamda tayanch so'z va iboralar asosida oraliq va yakuniy nazoratlar o'tkaziladi.

Dasturning informatsion-uslubiy ta'minoti asosida mazkur fanni o'qitish jarayonida talimning zamonaviy ilg'or interfaol usullaridan, pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining prezentatsiya (taqdimot), multimedia va elektron-didaktik texnologiyalaridan foydalaniladi.

7. Nazariy mashg'ulotlar mavzulari

1-mavzu. "Hayot faoliyati xavfsizligi" faniga kirish va huquqiy asoslari

Hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlash. Hayot faoliyati xavfsizligi haqida tushuncha. Hayot faoliyati xavfsizligining asosiy tushunchalari va terminlari. Hayot faoliyati xavfsizligi tarkibiy qismlari va ularning tekshirish obyektlari. Hayot faoliyati xavfsizligining nazariy asoslari.

Hayot faoliyati xavfsizligining huquqiy asoslari, mazmuni. Ishlab chiqarishda faoliyat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha qabul qilingan asosiy qonunlar, standartlar, nizomlar, qoidalar va meyoriy hujjatlar tizimi.

*2-mavzu. Faoliyat xavfsizligini ta'minlashning yergonomika va psixologik asoslari

Faoliyat xavfsizligini ta'minlashning yergonomika asoslari asosiy prinsip va usullari. Faoliyat xavfsizligi psixologiyasi. Inson faoliyatini tashkilotilishning psixologik jihatlari. Ish joylarini yestetik jihatdan jihozlash.

*3-mavzu. Ishlab chiqarishda sodir bo'ladigan baxtsiz xodisalar va kasb kasalliklari

Ishlovchilarni faoliyat xavfsizligi talablariga amal qilishga o'qitish va qayta tayyorlash tizimi. Xodimlarni o'qitish va qayta tayyorlash ni tashkil qilish. Bilimlarni tekshirish va baholash tizimi samaradorligi.

Ishlab chiqarishda mehnat qobiliyatini yo'qotilishi. Faoliyat jarayonida sodir bo'ladigan avariyaalar. Ishlab chiqarishda faoliyat jarayoni vaqtida yuzaga keladigan jarohatlanishlar va kasb kasalliklari. H-I shaklidagidolalatomani to'ldirish tartibi.

*4-mavzu. Ishlab chiqarishning sanitariyasi va gigiyenasi meyorlari, mazmuni

Texnosferada havo muhitining ko'rsatkichlari, ularning mehnat faoliyatiga ta'siri, ishlab chiqarish mikroqilimining gigiyenik meyorlari, ularning inson organizmiga ta'siri. Ishlab chiqarishda mo'tadil ob-havo sharoitini yaratish. Ishlab chiqarish korxonalarini shamollatish tizimi ularning turlari. Umumiy va mahalliy shamollatishning mohiyati. Ishlab chiqarishda yoritish va uni meyorlari. Tabiiy va sun'iy yoritish. Yoritishga qo'yiladigan sanitar-gigiyenik talablar. Yoritish vositalari va turlari.

Shovqin va titrash inson organizmiga zararli ta'siri. Yuzaga kelish sabablari va manbalari. Shovqin va titrashni tasniflash, muhofaza chora-tadbirlarini belgilash. Ultra va infratovushlarning inson organizmiga zararli ta'siri. Yuzaga kelish manbalari va sabablari. Himoyalani vositalari.

*5-mavzu. Ishlab chiqarishda zararli nurlanishlar, yelekt magnit maydon ularning hususiyatlari va inson organizmiga ta'siri

Ishlab chiqarishda zararli nurlanishlar, ularning hususiyatlari va inson organizmiga ta'siri. Yuzaga kelish manbalari va sabablari. Ularni tasniflash va meyorlash. Nurlanish manbalari va ulada ishlovchilarning xavfsizligini ta'minlash.

Ishlab chiqarishda yelekr xavfsizlik asoslari. Yelekr tokidan muhofazalanish usullari. Yerga ulab muhofazalanish tadbirlari. Inson tanasiga yelekr tokiga ko'rsatayotgan qarshiligi.

6-mavzu. Favqulodda vaziyatlar, ularning turlari va xususiyatlari

Favqulodda vaziyatlar, ularning turlari va xususiyatlari. Tabiiy ofatlar va ularning sodir bo'lishi. Texnogen va yekologik favqulodda vaziyatlar va undan muhofazalanish usullari. Suv toshqinlari, yer ko'chkilari, qor ko'chkilari.

*7-mavzu. Yong'in xavfsizligini ta'minlash choralari

Yong'in ofati, uning kelib chiqish sabablari, omillari, turlari, yonish fazalari va ularning xususiyatlari. Iqtisodiyot tarmoqlari binolari, inshootlari va qurilish materiallarining yong'inga qarshi bardoshlilik darajalari. Sanoat korxonalarining yong'inga va portlashga xavfi bo'yicha toifalari.

8-mavzu. Birlamchi tibbiy yordam ko'rsatish asoslari

Respublikada halokatlar tibbiy xizmatining tashkil yetilishi va uning asosiy vazifalari. Jabrlanganlarga birlamchi tibbiy yordam ko'rsatishning tartib va qoidalari. Yurak-o'pka reanimatsiyasi (qayta jonlantirish)ni o'tkazish qoidasi. Tomirlardan qon ketishi, turlari, vaqtincha to'xtatish usullari.

Izoh: *bilan belgilangan mavzular talabalar tomonidan mustaqil o'zlashtiriladi.

“Hayot faoliyati va xavfsizligi” fani bo'yicha ma'ruza mashg'ulotlarining kalendar tematik rejasini

Nö	Mavzularning nomi	Ajratilgan soat
1	<p>“Hayot faoliyati xavfsizligi” faniga kirish va huquqiy asoslari</p> <p>Hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlash. Hayot faoliyati xavfsizligi haqida tushuncha. Hayot faoliyati xavfsizligining asosiy tushunchalari va terminlari. Hayot faoliyati xavfsizligi tarkibiy qismlari va ularning tekshirish obyektleri. Hayot faoliyati xavfsizligining nazariy asoslari.</p> <p>Hayot faoliyati xavfsizligining huquqiy asoslari, mazmuni. Ishlab chiqarishda faoliyat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha qabul qilingan asosiy qonunlar, standartlar, nizomlar, qoidalar va me'yoriy hujjatlar tizimi. Qilishda xodimlar bilimini tekshirish va o'qitish</p>	2
2	<p>Favqulodda vaziyatlar, ularning turlari va xususiyatlari</p> <p>Favqulodda vaziyatlar, ularning turlari va xususiyatlari. Tabiiy ofatlar va ularning sodir bo'lishi. Texnogen va yekologik favqulodda vaziyatlar va undan muhofazalanish usullari. Suv toshqinlari, yer ko'chkilari, qor ko'chkilari. Birlamchi tibbiy yordam ko'rsatish asoslari. Respublikada halokatlar tibbiy xizmatining tashkil yetilishi va uning asosiy vazifalari. Jabrlanganlarga birlamchi tibbiy yordam ko'rsatishning tartib va qoidalari. Yurak-o'pka reanimatsiyasi (qayta jonlantirish)ni o'tkazish qoidasi. Tomirlardan qon ketishi, turlari, vaqtincha to'xtatish usullari.</p>	2
Jami:		4

8. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlarda talabalar mehnat muhofazasining me'yoriy xujjatlar va rasmiylashtirish, ishlab chiqarish korxonalarida mehnatni muhofaza qilish ishlarni tashkillashtirish bo'yicha amaliy ko'nikmalar hosil qiladi.

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya yetiladi:

1. Fanining asosiy tushunchalari mohiyati; xavf turlarini, ularni guruhlash va identifikatsiyalash.

*2. Hayot faoliyati xavfsizligining komfort sharoitlari, ishchi o'rni yergonomikasini o'rganish.

3. Ishlab chiqarishning zararli va zaharli omillarini inson organizmiga ta'sirini hisoblash.

*4. Ishlab chiqarishdagi shovqin va vibratsiyani hisoblash.

*5. Ishlab chiqarishdagi tabiiy va sun'iy yorug'likni hisoblash usullari.

6. Elektr tokining inson organizmiga fiziologik ta'siri.

*7. Yong'in o'chirishning asosiy vositalarini hisoblash usullari.

*8. Kasbiy kasalliklarni va ishlab chiqarishdagi jarohatlarni tekshirish, hisobga olish va aniqlash usullari.

Izoh: *bilan belgilangan mavzular talabalar tomonidan mustaqil o'zlashtiriladi.

“Hayot faoliyati va xavfsizligi” fani bo'yicha amaliy mashg'ulotlarining kalendar tematik rejasini

Nö	Mavzularning nomi	Ajratilgan soat
1	Fanning asosiy tushunchalari mohiyati; xavf turlarini, ularni guruhlash va identifikatsiyalash.	2
2	Ishlab chiqarishning zararli va zaharli omillarini inson organizmiga ta'sirini hisoblash.	2
3	Elektr tokining inson organizmiga fiziologik ta'siri.	2
Jami:		6

9. Laboratoriya ishi bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Laboratoriya ishlari o'quv rejada rejalashtirilmagan

10. Seminar mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg'ulotlari o'quv rejada rejalashtirilmagan

11. Kurs ishi (loyihasi) bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Kurs ishi (loyihasi) o'quv rejada rejalashtirilmagan

12. Mustaqil talim va mustaqil ishlar

Mazkur fanni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, pedagogik va axborot texnologiyalari qo'llanishi nazarda tutilgan:

ma'ruzada zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida prezentatsion va yelektron-didaktik texnologiyalaridan;

- o'tkaziladigan amaliy mashg'ulotlarda aqliy xujum, guruxli fikrlash pedagogik texnologiyalardan;

- o'tkaziladigan tajriba mashg'ulotlarida kichik guruxlar musobaqa, guruhli fikrlash pedagogik texnologiyalarni qo'llash nazarda tutiladi.

Ushbu o'quv fani bo'yicha talabalarni mustaqil ta'lim ma'ruzalar konsepti va tavsiya yetilgan adabiyotlar hamda davriy jumallar, internet materiallari bilan ishlashni, standart va malaka talablariga mos ravishda mustaqil bajarishni o'z ichiga oladi.

Tavsiya etiladigan mustaqil ta'lim mavzulari:

1. HFX muammolarini o'rganishga katta hissa qo'shgan jahon vatanimiz olimlari. Ularning asosiy ilmiy-amaliy ishlari.
2. Xavflarni kvantifikatsiyalashning sonli, balli va boshqa uslublarini tahlil qilish.
3. Xavfsizlikni ta'minlash tamoyillari va uslublarini tahlil qilish.
4. Faoliyatning turli bosqichlarida xavfsizlik shartlarini tahlil qilish.
5. Faoliyat xavfsizligini ta'minlashning yergonomik ko'rsatkichlarini tahlil qilish.
6. Ish o'rmini tashkillashtirishning talablari.
7. Inson antropometrik ko'rsatkichlarining faoliyat xavfsizligiga ta'siri.
8. Faoliyat xavfsizligini ta'minlashda psixologik omillarning ahamiyati.
9. O'zbekiston Respublikasida hayot faoliyat xavfsizligini ta'minlash sohasida qabul qilingan qonun va meyoriy hujjatlar tizimi.
10. Hayot faoliyati xavfsizligi fani bo'yicha glossariy tuzish.
11. Insonning fiziologik va psixologik tavsiflarining xavfsizlikni ta'minlashdagi ahamiyati.
12. Odam anatomiyasining (antropometrik parametrlarining) xavfsizlikni ta'minlashdagi ahamiyati.
13. Hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlashga oid xalqaro tajriba vaizlanishlar taxlili.
14. Hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlashga oid chet davlatlarda qabul qilingan qonunlar va meyoriy hujjatlar taxlili.
15. Shovqin va tirashdan himoyalash texnik vositalarining guruhlanishi va tuzilishi.
16. Mashina va mexanizmlar uchun texnika xavfsizligi talablari keltiriladigan meyoriy hujjatlar tizimi.
17. Davlat yong'in xavfsizligi xizmati.
18. Respublika bo'yicha yong'inlar sodir bo'lishi va ularda ko'riladigan zararlarni ta'minlashda statistik ma'lumotlar taxlili.
19. Yong'in dan himoyalashning zamonaviy texnik vositalari.
20. Xalqaro terrorizm va terroristik tashkilotlar.
21. O'zbekistonda bo'lishi mumkin bo'lgan texnogen xavflar.

22. Markaziy Osiyoda bo'lishi mumkin bo'lgan tabiiy xavflar.
23. "Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun.
24. Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimi(FVDT)ning strukturaviy tuzilishi.
25. "Fuqaro muhofazasi to'g'risida"gi qonuni.
26. "Terrorizmga qarshi kurash to'g'risida"gi qonuni.
27. "Xavfli ishlab chiqarish obyektlarining sanoat xavfsizligi to'g'risida"gi qonuni
28. Favqulodda vaziyatlarda xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha qabul qilingan davlat standartlari tizimi.
29. "Gidrotexnika inshootlarining xavfsizligi to'g'risida"gi qonuni.
30. "Sanitariya nazorati to'g'risida"gi qonuni.
31. "Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida"gi qonuni.
32. Tashkilotlardagi mehnatni muhofaza qilish va sanoat xavfsizligini boshqarishdagi xavfli obyektlari.
33. Mehnatni muhofaza qilish va sanoat xavfsizligini boshqarishni xududiy, ishlab chiqarishdagi darajasi.
34. Korxonalarda ishchilarni mehnatni muhofaza qilishni tashkillashtirish.
35. Ish joylarini sharoitiga ko'ra attestatsiya qilish, korxonalaridagi mehnatni muhofazalash ishlari bo'yicha sertifikatlash.
36. Davlatimizda va chet e'llardagi hayot faoliyati xavfsizligining madaniyatini holati.
37. Hayot faoliyati xavfsizligining madaniyatini umumiy tavsifi, uning tarixiy, falsafiy, ijtimoiy va diniy asoslari.
38. Hayot faoliyati xavfsizligining madaniyatini tushunchasi.
39. Hayot faoliyati xavfsizligining madaniyatini tashkil yetish obyektlari.
40. Hayot faoliyati xavfsizligi sohasidagi xalqaro tajribalar.
41. Xodimlarning xavfsiz faoliyatini tashkil qilish chora-tadbirlari.
42. Ish beruvchining majburiy javobgarligi.
43. Mehnat xavfsizligi bo'yicha xodimning bilimlarini tekshirish.

Insonning faoliyat jarayoniga madaptatsiyasi.

13. «Hayot faoliyati xavfsizligi» fanidan talabalar bilimini baholash mezonini
Ushbu Nizom O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2018 yil «9» avgustdagi № 19-2018-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan «Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholash tizimi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida»gi buyrug'i bilan tasdiqlangan Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholash tizimi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida»gi buyrug'i bilan baholash tizimi to'g'risidagi nizom asosida ishlab chiqildi.

Talabalar bilimini baholash

1. Talabalar bilimini baholash 5 baholik tizimda amalga oshiriladi. Bunda 5, 4 va 3 baholar kursdan-kursga ko'chirish uchun asos bo'lsa, 2 baho nazorat turlariga kirish uchun yetarli bo'lmaydi va belgilangan muddatlarda talaba fandan qayta topshira olmasa akademik qarzdor hisoblanadi.
2. Oraliq nazorat turini o'tkazish va mazkur nazorat turi bo'yicha talabaning bilimini baholash tegishli fan bo'yicha o'quv mashg'ulotlarini olib borgan professor-o'qituvchi tomonidan amalga oshiriladi. Oraliq nazorat ballari yakuniy nazorat o'tkaziladigan muddatdan kamida bir hafta muddatda umumlashtirilishi va talabalarga fan o'qituvchisi tomonidan yetkazilishi shart.
3. Yakuniy nazorat turini o'tkazish va mazkur nazorat turi bo'yicha talabaning bilimini baholash o'quv mashg'ulotlarini olib bormagan professor-o'qituvchi tomonidan yoki markazlashgan holda axborot kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llagan holda amalga oshirilishi mumkin. Agar belgilangan fan bo'yicha mashg'ulot o'tgan professor-o'qituvchi(lar)dan boshqa fan bo'yicha mutaxassis bo'lmagan hollarda, tegishli kafedra mudiri yakuniy nazorat muddatidan kamida bir oy muddat oldin fakultet dekaniga mutaxassis bilan ta'minlash yuzasidan yozma murojaat qiladi. Ushbu holatlarda fakultet dekani fan bo'yicha mutaxassis topish uchun bevosita mas'ul hisoblanadi.

Tegishli fan bo'yicha o'quv mashg'ulotlarini olib borgan professor-o'qituvchi yakuniy nazorat turini o'tkazishda ishtirok yetishi taqiqlanadi.

Yakuniy nazorat turini o'tkazishda kelishuv asosida boshqa oliy ta'lim muassasalarining tegishli fan bo'yicha professor-o'qituvchilari jalb qilinishi mumkin.

4. Talaba tegishli fan bo'yicha yakuniy nazorat turi o'tkaziladigan muddatga qadar oraliq nazorat turini topshirgan bo'lishlari shart. Oraliq nazoratlarni olishda mashg'ulotlarda qatnashayotgan talabalarni to'liq qamrab olish professor-o'qituvchining zimmasiga yuklanadi.

5. Oraliq nazorat turini topshirmagan, shuningdek ushbu nazorat turi bo'yicha "2" (qoniqarsiz) baho bilan baholangan talaba yakuniy nazorat turiga kiritilmaydi.

Yakuniy nazorat turiga kirmagan yoki kiritilmagan, shuningdek ushbu nazorat turi bo'yicha "2" (qoniqarsiz) baho bilan baholangan talaba akademik qarzdor hisoblanadi.

6. Talaba uzrli sabablarga ko'ra oraliq va (yoki) yakuniy nazorat turiga kirmagan taqdirda ushbu talabaga tegishli nazorat turini qayta to'shishga fakultet dekanining farmoyishi asosida ruxsat beriladi.

7. Talabaga oraliq va (yoki) yakuniy nazorat turini qayta topshirish uchun berilgan muddat davomida talaba tomonidan qayta to'shishlar soni 2 marta ko'p bo'lmaligi kerak.

8. Talaba oraliq va (yoki) yakuniy nazorat turini birinchi marta qayta topshirishdan o'ta olmagan taqdirda, fakultet dekani tomonidan komissiya tuziladi. Komissiya tarkibi tegishli fan bo'yicha professor-o'qituvchi va soha mutaxassislari orasidan shakllantiriladi.

Ikkinchi marta oraliq va (yoki) yakuniy nazorat turini o'tkazish va talabani baholash mazkur komissiya tomonidan amalga oshiriladi.

9. Berilgan muddat davomida mavjud bo'lgan qarzdorlikni topshira olmagan talaba bo'yicha fakultet dekani bildirgi bilan institut rektorini xabardor qiladi va ushbu talaba rektor buyrug'i asosida kursdan qoldiriladi.

10. Kursda qoldirilgan talaba fanni (fanlarni) o'zlashtirmagan semestr boshidan to'lov-kontrakt asosida mazkur o'quv yilining tegishli semestri uchun tasdiqlangan o'quv rejaiga muvofiq o'qishni davom ettiradi.

11. Baholash natijasidan norozi bo'lgan talabalar fakultet dekani tomonidan tashkil yetiladigan Apellyatsiya komissiyasiga apellyatsiya berish huquqiga ega.

12. Apellyatsiya komissiyasi tarkibiga talabani baholashda ishtirok yetmagan tegishli fan professor-o'qituvchilari orasidan komissiya raisi va kamida to'rt nafar a'zo kiritiladi.

13. Talaba baholash natijasidan norozi bo'lgan taqdirda, baholash natijasi e'lon qilingan vaqtdan boshlab 24 soat davomida apellyatsiya berishi mumkin. Talaba tomonidan berilgan apellyatsiya, apellyatsiya komissiyasi tomonidan 2 kun ichida ko'rib chiqilishi lozim.

14. Talabaning apellyatsiyasini ko'rib chiqishda talaba ishtirok yetish huquqiga ega.

15. Apellyatsiya komissiyasi talabaning apellyatsiyasini ko'rib chiqib, uning natijasi bo'yicha tegishli qaror qabul qiladi. Qarorda talabaning tegishli fanni o'zlashtirgani yoki o'zlashtira olmaganini ko'rsatiladi. Apellyatsiya komissiyasi tegishli qarorni fakultet dekani va talabaga yetkazilishini ta'minlaydi.

Yakuniy nazorat 7-semestrda 6 soat ma'ruza, 4 soat amaliy va 4 soat laboratoriya mashg'ulotlari o'tkazilgandan so'ng yozma yoki test shaklida o'tkaziladi.

Oraliq nazorat uchun belgilangan mustaqil ish va nazariy mashg'ulot mavzulari topshiriqlari yozma shaklda bajariladi.

Oraliq baholash talabalarga berilgan mustaqil ishlarni va mustaqil bajarish uchun berilgan nazariy mavzularni bajarilishi bo'yicha baholanadi, baholangandan so'ng barcha baholar olingan natija talabaning o'zlashtirish ko'rsatkichini belgilaydi va yakuniy nazorat topshirishiga asos bo'ladi.

Talaba yakuniy nazoratga berilgan topshiriqlarni bajarmasa yoki qoniqarsiz baholansa yakuniy nazoratga ruxsat berilmaydi.

Yakuniy nazorat yozma yoki test shaklida o'tkazish tavsiya yetiladi.

Oraliq baholash uchun mustaqil o'zlashtiriladigan nazariy mashg'ulotlar mavzulari va yakuniy savollar banki ilovaga muvofiq o'quv mashg'ulotlari boshlanganda talabalar ixtiyoriga yetkaziladi.

14. Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda abhorot manbaalari

Asosiy adabiyotlar

I.A. Mark, P. Friend James Fundamentals of Occupational Safety and Health.

Bernan Press. Germaniya, 2007

2. Yuldashev O.R. Mehnat muhofazasi maxsus kursi./ Darslik. -T.: "Tafakkur qanoti", 2015. - 336 b.

3. Ibragimov Ye.I., Gazinazarova S., Yuldashev O.R. Mehnat muhofazasi maxsus kursi. Darslik.-T.: TIMI, 2014.-536 b.

4. Yuldashev O.R., Djabborova Sh.G., Xasanova O.T. Hayot faoliyati xavfsizligi. Darslik–T.:“Toshkent-Iqtisodiyot”,2014.– 268 b.
- 5.Yormatov G.Yo. va boshqalar. Hayot faoliyati xavfsizligi. –T.: “Aloqachi”, 2009. – 348 b.
6. Narziyev Sh.M., Kurbonov Sh.X. Hayot faoliyati xavfsizligi. O’quv qo’llanma–T.:“Yangi nashr”, 2019.– 234 b.

Qo’shimcha adabiyotlar

- 7.Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo’lishi kerak. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollariga bag’ishlangan majlisisidagi O’zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi. // Xalq so’zi gazetasi. 2017 yil 16 yanvar, №11.
  - 8.O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – T.: O’zbekiston, 2014. – 46 b.
  - 9.“Mehmatni muhofaza qilish to’g’risida”gi (yangi taxriri) O’zbekiston Respublikasi Qonuni. 2016 yil 22 sentyabr.
  - 10.Ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarni va xodimlar salomatligining boshqa xil zararlanishini tekshirish va hisobga olish to’g’risidagi Nizom. Vazirlar Mahkamasining qarori № 286, 06.06.1997, –T.: 1997.
  11. “Ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklaridan majburiy davlat ijtimoiy sug’urtasi to’g’risida”gi qonun. O’zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami, 2008 , 37-38-son.
- Axborot manbalar**
- 12.www.gov.uz – O’zbekiston Respublikasi xukumat portali.
  13. www.lex.uz – O’zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.
  14. www.mintrud.uz–Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi sayti.